

Boerenlandvogel én Afrikaganger zijn; de gele kwikstaart wordt 'dubbel gepakt'. De huidige, intensief gebruikte graslanden zijn een *no go area* voor gele kwikstaarten. Het is de reden waarom de gele kwikstaart steeds vaker als typische akkervogel wordt gekenschetst. Want op bouwland houdt de soort nog steeds stand.

Gele kwikstaart hoort thuis in het grasland

De gele kwikstaart als 'supersoort' heeft een enorm verspreidingsgebied, dat vrijwel het gehele palearctische gebied beslaat. Er worden 14 tot 18 taxa (soorten en ondersoorten) onderscheiden. Hier in Nederland hebben we met de nominaat (*flava*) als broedvogel te maken. Als soort wordt hij onderscheiden van de Engelse kwikstaart (*flavissima*). De schattingen van de Europese broedpopulatie (alle taxa) lopen uiteen van 4,3 tot 16,4 miljoen broedparen. Rusland herbergt hiervan het grootste deel, maar ook Roemenië, Bulgarije, Finland, Wit-Rusland en Polen zijn landen met hoge aantallen gele kwikstaarten. Nederland valt buiten de top tien met 40.000 tot 50.000 paar in de periode 1998 - 2000.

Vochtig grasland heeft de voorkeur

Weide- of akkervogel? Beide, en de gele kwikstaart is het om het even. Hij moet er in ieder geval lopend en rennend, afgewisseld met een sprintvluchtje, uit de voeten kunnen. Het gaat om de juiste habitatstructuur en voldoende voedsel. Dat bestaat voornamelijk uit bodembewonende spinnen en insecten, vooral kevers, vliegen, muggen, wantsen en cicaden. De bereikbaarheid van het voedsel is belangrijk; té gesloten vegetaties zijn ongeschikt. Enige kale grond of een bodem met zeer korte vegetatie is daarom

noodzakelijk. Openheid en een niet al te lage vegetatiestructuur; deze habitatkenmerken vormen eigenlijk de gemene deler.

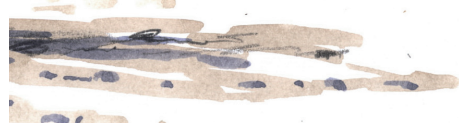
In West-Europa gaat zijn oorspronkelijke voorkeur uit naar een vochtige, graslandachtige habitat, met een bedekking door vegetatie van minstens veertig procent en een hoogte van maximaal veertig tot zestig centimeter, gewoonlijk in de buurt van water. Deze natuurlijke habitat vinden we in ongerepte, natuurlijke uiterwaarden van ongetemde rivieren; hier kunnen de dichtheden soms hoog zijn. Net zo hoog als in goede bouwlandgebieden, variërend van 12 tot 36 paar per vierkante kilometer. Want

reeds lang geleden heeft de gele kwikstaart het agrarisch gebied ontdekt als prima leefgebied. Tegenwoordig broeden vrijwel alle gele kwikstaarten in agrarisch gebied en in reservaten met extensief graslandbeheer.

Sinds 2004 op de Rode Lijst

In Nederland waren gele kwikstaarten tot in de jaren zestig nog talrijk als broedvogels van graslanden. Grasland was toen de

belangrijkste broedhabitat, maar in het midden van de jaren tachtig waren de aantallen in grasland met vijftig tot negentig procent gereduceerd. Op bouwland is de ontwikkeling op de langere termijn onbekend, maar de afname wordt geschat op 50 tot 75 procent. Hoewel de aantallen fluctueren, is de Nederlandse populatie grosso modo afgenomen. Hierdoor is de gele kwikstaart in 2004 op de Rode Lijst van Nederlandse broedvogels beland, in de categorie 'gevoelig'. Het verspreidingsgebied is sinds de jaren zestig met veertien procent gekrompen.

Van grasland naar bollenland

Dat tegenwoordig gele kwikstaarten graslanden links laten liggen komt vooral door intensief grondgebruik, peilverlaging, gebruik van kunstmest en onkruidbestrijdingsmiddelen. Veranderingen die ons helaas bekend voorkomen; vele soorten van het boerenland hebben hiervan te lijden. Graslanden zijn veel minder kruidenrijk en minder gevarieerd van structuur geworden, wat waarschijnlijk een groot effect heeft op het voedselaanbod. Bovendien wordt steeds vroeger gemaaid; een ramp voor vogelsoorten die in mei broeden, zoals de gele kwikstaart. Alleen bij reservaatbeheer met hoog peil, veel kruiden en late maaidata handhaven gele kwikstaarten zich in graslanden; maar ook niet altijd. Het talrijkst zijn gele kwikken op bouwland, waar ze broeden in diverse gewassen. Vroeg in het seizoen is wintertarwe favoriet, volgende broedsels vinden meer in breedbladige gewassen, zoals aardappelen, plaats. Ook bloembollen en wintergerst zijn populair, net als braakliggende gronden. De broedparen komen vaak voor in klein clusters. Voedselvuchten gaan soms over grote af-

standen, tot wel anderhalve kilometer. Dit is aanzienlijk verder dan bij veldleeuweriken, die hooguit driehonderd meter vliegen voor hun voedsel.

Schade in Afrika is betrekkelijk

Welke mogelijkheden zijn er om gele kwikstaarten te beschermen? De bescherming van de gele kwikstaart hebben we hier in het broedgebied niet volledig in de hand. Onze gele kwikstaarten trekken namelijk naar West-Afrika ten zuiden van de Sahara; naar de Sahel. De ecologische relaties tussen de overwinterende gele kwikstaarten en de omstandigheden in de Sahel waren tot voor kort vrijwel onbekend. Maar met het verschijnen van het boek *Living on the edge* (Zwarts, e.a. 2009) weten we veel meer.

Droogte in het voorjaar, als gevolg van weinig neerslag, heeft als belangrijk effect dat gele kwikstaarten te weinig voedsel vinden en onvoldoende kunnen opvetten om in één keer de Sahara over te steken. Deze enorme zandbak, waar gele kwikstaarten niets te zoeken hebben, groeit aan de zijde van de Sahel steeds verder aan. Met als gevolg een steeds grotere barrière voor de gele kwikstaart. Toch achten de auteurs van *Living on the edge* de omstandigheden in de broedgebieden, vooral de teloorgang van het agrarisch gebied, belangrijker als oorzaak van de achteruitgang van het aantal gele kwikstaarten dan de verslechterende omstandigheden in de Sahel.

In akkerlanden gaat het goed

In bouwland is de situatie voor broedende gele kwikstaarten nog steeds relatief gunstig. Er worden nog veel gewassen geteeld waar gele kwikken het goed in doen. Maar ook biedt bouwland de mogelijkheid voor akkerlandenbeheer. Uit onderzoek, vooral van de Werkgroep Grauwe Kiekendief, is bekend

dat brede faunaranden veel insecten herbergen. Indien de vegetatiestructuur van deze randen geschikt is, dat wil zeggen niet te hoog en te dicht, dan voldoen deze erg goed als foerageergebied voor akkerzangvogels als gele kwikstaart en veldleeuwerik.

Buiten reservaten, in het huidige reguliere agrarische grasland, is er niet veel hoop op een florerende populatie gele kwikstaarten. Daarvoor is het gebruik te intensief. De soort kan hier alleen meeliften met de 'zware' agrarisch natuurbeheerpakketten, waar laat gemaaid wordt. Het is nog zoeken naar het ideale beheer dat inpasbaar is in het gangbare graslandgebruik, maar eigenlijk kan alleen het vrijwel verdwenen hooilandbeheer de gele kwikstaart bekoren. De grote uitdaging is om onze graslanden weer geschikt te maken voor gele kwikstaarten, want daar horen deze vogels thuis. Kruidenrijke graslanden, die laat gemaaid worden, vol insecten. Het ideale leefgebied voor opgroeiende gruttokeikens én voor gele kwikstaarten. ●

